

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

У двох томах

Том 2. ОСНОВНІ ГАЛУЗІ

Підручник

За редакцією доктора юридичних наук, професора,
заслуженого діяча науки і техніки України
В. В. Мицика

2-ге видання, змінене

Харків
«Право»
2020

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 20 вересня 2018 р.)

Рецензенти:

А. І. Дмитрієв, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України;

Т. Л. Сироїд, доктор юридичних наук, завідувач кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Л. Д. Тимченко, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Університету ДФС України

Авторський колектив:

С. Д. Білоцький, д-р юрид. наук, доц. – розділи 6, 18 (підрозділи 18.1, 18.3, 18.5); *М. В. Буроменський*, д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПН України – розд. 1; *О. В. Буткевич*, д-р юрид. наук, проф. – розділи 3 (підрозділи 3.1, 3.8), 4 (підрозділи 4.8–4.9); *М. М. Гнатівський*, канд. юрид. наук, доц. – розділи 2 (у співавт. з канд. юрид. наук, доц. 3. В. Тропіним), 9 (підрозділи 9.1–9.8), 10 (підрозділи 10.1–10.3, 10.5); *О. М. Григоров*, канд. юрид. наук, доц. – розділи 14, 15; *Р. С. Сделєв*, канд. юрид. наук, асист. – розд. 11; *І. М. Забара*, канд. юрид. наук, доц. – розділи 5, 13, 20 (підрозділи 20.2–20.3); *О. В. Задорожній*, д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України, засл. юрист України – розд. 12; *А. О. Кориневич*, канд. юрид. наук, доц. – розділи 9 (підрозд. 9.9), 10 (підрозд. 10.4), 18 (підрозділи 18.2, 18.4, 18.6); *А. В. Льовін*, канд. юрид. наук, доц. – розд. 19; *М. О. Медведєва*, д-р юрид. наук, проф. – розд. 16; *В. В. Мицик*, д-р юрид. наук, проф., засл. діяч науки і техніки України – вступ, розд. 4 (підрозділи 4.1–4.7, 4.10–4.12); *Л. М. Невара*, канд. юрид. наук, асист. – розд. 21; *А. В. Пазюк* – д-р юрид. наук, доц. – розд. 20 (підрозділи 20.1, 20.4–20.6); *О. Р. Поєдинок*, канд. юрид. наук – розд. 3 (підрозділи 3.2–3.7); *В. С. Ржевська*, канд. юрид. наук, доц. – розд. 7; *Д. В. Скринька*, канд. юрид. наук, доц. – розд. 17; *З. В. Тропін*, канд. юрид. наук, доц. – розділи 2 (у співавт. з канд. юрид. наук, доц. М. М. Гнатівським), 8

Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатівський та ін.] ; за ред. В. В. Мицика. – 2-ге вид., змін. – Харків : Право, 2020.

ISBN 978-966-937-808-8

Т. 2 : Основні галузі. – 2020. – 624 с.

ISBN 978-966-937-806-4

У томі 2 підручника з позицій сучасної науки міжнародного права ХХІ ст. викладені актуальні питання становлення та сучасного стану розвитку і функціонування основних галузей міжнародного права. Матеріал підготовлений з метою вивчення системи міжнародного права, правотворчої і правозастосовної діяльності суб'єктів міжнародного права, вироблення навичок розуміння особливостей міжнародно-правових явищ, розкриття основних напрямів розвитку міжнародного права. Підготовлено відповідно до вимог освітньої програми «Міжнародне право» за спеціальністю 293 «Міжнародне право», галузь знань 29 «Міжнародні відносини», освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» та підготовки до Єдиного фахового вступного випробування з права для вступу на магістерські програми за спеціальністю 081 «Право» та 293 «Міжнародне право».

Для бакалаврів, магістрів, аспірантів та викладачів юридичних закладів вищої освіти і юридичних факультетів, а також осіб, які цікавляться питаннями міжнародного права.

УДК 341.1/8

© Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатівський М. М. та ін., 2019

© Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатівський М. М. та ін., зміни, 2020

© Видавництво «Право», 2020

Зміст

Список умовних скорочень	12
Вступ	16

Розділ 1

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

1.1. Виникнення та розвиток права міжнародних договорів	20
1.2. Правоздатність укладати міжнародні договори	23
1.3. Стадії укладення міжнародних договорів	25
1.4. Договірна ініціатива	26
1.5. Визнання повноважень	27
1.6. Узгодження і прийняття тексту міжнародного договору	28
1.7. Встановлення автентичності тексту міжнародного договору	29
1.8. Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору	31
1.9. Міжнародна реєстрація міжнародного договору	36
1.10. Чинність міжнародного договору	38
1.11. Застереження до міжнародного договору	41
1.12. Тлумачення міжнародних договорів	42
1.13. Мови міжнародного договору	44
1.14. Недійсність міжнародного договору	46
1.15. Припинення та зупинення дії міжнародного договору	48
Рекомендована література	51
Основні поняття та визначення до теми	52

Розділ 2

ЮРИСДИКЦІЯ ТА ІМУНІТЕТИ ДЕРЖАВИ

2.1. Поняття та види юрисдикції держави	54
2.2. Принципи здійснення державної юрисдикції	55
2.3. Юрисдикційні імунітети держави та її власності	62
2.4. Імунітет найвищих посадових осіб держави	69
Рекомендована література	72
Основні поняття та визначення до теми	72

Розділ 3

НАСЕЛЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

3.1. Міжнародна юрисдикція стосовно населення і фізичних осіб	74
3.2. Міжнародно-правові питання громадянства	76

3.3. Міжнародно-правовий і внутрішньодержавний статус іноземців, осіб із подвійним громадянством та осіб без громадянства	79
3.4. Особливості інституту громадянства ЄС.....	82
3.5. Регулювання питань громадянства в Україні	83
3.6. Правовий статус біженців, вимушених переселенців та переміщених осіб	85
3.7. Право притулку	86
3.8. Інститут екстрадиції в міжнародному праві.....	88
Рекомендована література	90
Основні поняття та визначення до теми	91

Розділ 4

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

4.1. Поняття, джерела та принципи міжнародного права прав людини	93
4.2. Фізична особа як дестинатор міжнародного права прав людини.....	97
4.3. Поняття, природа та класифікація прав людини.....	100
4.4. Три «покоління» прав людини	102
4.5. Система органів ООН захисту прав людини й основних свобод.....	103
4.6. Основні універсальні міжнародні акти із захисту прав людини	107
4.6.1. Загальна декларація прав людини 1948 р.	108
4.6.2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та два Факультативні протоколи 1966 р., 1989 р.....	110
4.6.3. Міжнародний пакт про екологічні, соціальні і культурні права людини 1966 р. та Факультативний протокол 2008 р.....	113
4.7. Регіональні системи міжнародного захисту прав людини	115
4.8. Європейська система захисту прав людини	118
4.9. Практика Європейського суду з прав людини.....	123
4.10. Захист прав осіб, що належать до національних та мовних меншин.....	125
4.10.1. Універсальний захист прав осіб, які належать до меншин.....	127
4.10.2. Європейська система захисту прав національних і мовних меншин.....	132
4.11. Захист прав корінних народів	139
4.12. Універсальність прав людини та культурний релятивізм	146
Рекомендована література	149
Основні поняття та визначення до теми	151

Розділ 5

ПРАВО ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН

5.1. Поняття і система права зовнішніх зносин	154
5.2. Органи зовнішніх зносин	155
5.3. Дипломатичне право	157
5.3.1. Дипломатичне право	157
5.3.2. Дипломатичне представництво	158
5.3.3. Початок і припинення дипломатичної місії	158
5.3.4. Структура і персонал дипломатичного представництва	163
5.3.5. Функції дипломатичних представництв і засоби їх здійснення	164
5.3.6. Дипломатичні привілеї та імунітети	165
5.4. Консульське право	168
5.4.1. Консульське право	168
5.4.2. Встановлення консульських відносин і заснування консульських установ	169
5.4.3. Початок і закінчення консульської місії	170
5.4.2. Структура і персонал консульських установ	171
5.4.3. Функції консульських установ і консулів та засоби їх здійснення	171
5.4.4. Консульські привілеї та імунітети	174
5.5. Право спеціальних місій	175
5.5.1. Спеціальні місії	175
5.5.2. Відрядження і функціонування спеціальних місій	175
5.5.3. Функції спеціальної місії	176
5.5.4. Кількісний склад спеціальної місії	176
5.5.5. Привілеї та імунітети спеціальних місій та їх персоналу	177
5.6. Дипломатичне право міжнародних організацій	177
5.6.1. Діяльності держав у їхніх відносинах з міжнародними організаціями і у рамках міжнародних конференцій	177
5.6.2. Функції постійних представництв	178
5.6.3. Функції місії постійних спостерігачів	179
5.6.4. Склад постійного представництва	179
5.6.5. Закінчення місії	180
Рекомендована література	180
Основні поняття та визначення до теми	181

Розділ 6

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

6.1. Поняття права міжнародних організацій	182
6.2. Джерела права міжнародних організацій	183
6.3. Принципи права міжнародних організацій	185
6.4. Класифікація міжнародних організацій	185
6.5. Правова природа міжнародних організацій	186
6.6. Компетенція міжнародних організацій	188
6.7. Органи міжнародних організацій	189
6.8. Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізовані установи	192
6.9. Регіональні міжнародні організації	200
6.10. Міжнародні конференції	208
6.11. Особливості функціонування міжнародних неурядових організацій	208
Рекомендована література	210
Основні поняття та визначення до теми	211

Розділ 7

ПРАВО МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

7.1. Поняття, предмет та джерела права міжнародної безпеки	212
7.2. Міжнародно-правові засади універсальної (загальної) та регіональних систем колективної безпеки	214
7.3. Міжнародно-правове регулювання роззброєння та скорочення озброєнь	218
7.4. Види законного застосування сили в сучасному міжнародному праві	228
Рекомендована література	232
Основні поняття та визначення до теми	233

Розділ 8

МИРНІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

8.1. Поняття та основні положення мирного вирішення міжнародних спорів	235
8.2. Класифікація міжнародних спорів та мирних засобів вирішення міжнародних спорів	238
8.3. Дипломатичні засоби вирішення міжнародних спорів	240

8.4. Міжнародні засоби ад'юдикації.....	246
8.5. Вирішення міжнародних спорів у межах міжнародних організацій	250
Рекомендована література	254
Основні поняття та визначення до теми	254

Розділ 9

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

9.1. Поняття міжнародного гуманітарного права	256
9.2. Історичний розвиток міжнародного гуманітарного права	260
9.3. Джерела міжнародного гуманітарного права.....	262
9.4. Принципи міжнародного гуманітарного права	266
9.5. Сфера застосування міжнародного гуманітарного права	269
9.6. Правовий статус окремих категорій осіб у міжнародному гуманітарному праві	275
9.7. Основні засади ведення воєнних дій.....	280
9.8. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права	281
9.9. Класифікація збройного конфлікту на території України (від 2014 р.).....	283
Рекомендована література	286
Основні поняття та визначення до теми	286

Розділ 10

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

10.1. Становлення міжнародного кримінального права.....	288
10.2. Поняття та джерела міжнародного кримінального права	291
10.3. Міжнародні злочини та індивідуальна кримінальна відповідальність за міжнародним правом	294
10.4. Міжнародні кримінальні судові установи	300
10.5. Основи транснаціонального кримінального права	303
Рекомендована література	306
Основні поняття та визначення до теми	307

Розділ 11

МІЖНАРОДНЕ ТРУДОВЕ ПРАВО

11.1. Поняття міжнародного трудового права та його особливості як галузі міжнародного публічного права	309
---	-----

11.2. Принципи та джерела міжнародного трудового права.....	312
11.3. Контрольний механізм за дотриманням норм міжнародного трудового права	317
11.4. Міжнародні правові стандарти у сфері праці.....	321
11.5. Регулювання трудових відносин міжнародних цивільних службовців	334
Рекомендована література	337
Основні поняття та визначення до теми	338

Розділ 12 ТЕРИТОРІЯ

В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

12.1. Поняття і види територій у міжнародному праві.....	339
12.2. Поняття територіального верховенства. Юридична природа та склад державної території.....	341
12.3. Поняття, види та правовий режим державних кордонів	344
12.4. Територіальні спори.....	346
12.5. Без'ядерні зони.....	359
12.6. Правовий статус Арктики	363
12.7. Правовий статус Антарктики.....	367
Рекомендована література	372
Основні поняття та визначення до теми	372

Розділ 13

МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО

13.1. Поняття, джерела та принципи міжнародного морського права.....	374
13.2. Делімітація морських просторів.....	375
13.2.1. Внутрішні морські води	375
13.2.2. Територіальне море.....	379
13.2.3. Архіпелажні води.....	385
13.2.4. Прилегла зона	388
13.2.5. Виключна економічна зона	389
13.2.6. Континентальний шельф.....	391
13.2.7. Міжнародний район морського дна	393
13.2.8. Відкрите море.....	394
13.2.9. Міжнародні протоки	398
13.2.10. Міжнародні морські канали	399

13.3. Інституційний механізм міжнародного морського права.....	400
13.3.1. Міжнародна морська організація	400
13.3.2. Міжнародний трибунал із морського права	401
13.3.3. Комісія з кордонів континентального шельфу	401
13.3.4. Міжнародний орган із морського дна	402
13.3.5. Міжнародний морський комітет.....	402
13.3.6. Міжнародна палата судноплавства.....	403
Рекомендована література	403
Основні поняття та визначення до теми	404

Розділ 14

МІЖНАРОДНЕ ПОВІТРЯНЕ ПРАВО

14.1. Поняття, джерела та принципи міжнародного повітряного права.....	405
14.2. Міжнародні авіаційні організації	411
14.3. Правовий статус та режим використання повітряного простору.....	417
14.4. Правовий статус повітряного судна та його екіпажу	420
14.5. Правове регулювання міжнародних авіаперевезень.....	423
14.6. Конвенційні моделі відповідальності авіаперевізників та експлуатантів повітряних суден.....	425
Рекомендована література	433
Основні поняття та визначення до теми	433

Розділ 15

МІЖНАРОДНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО

15.1. Поняття, джерела та принципи міжнародного космічного права	435
15.2. Міжнародні космічні організації	439
15.3. Правовий режим космічного простору	445
15.4. Правовий статус космічних апаратів та космонавтів	448
15.5. Інститут відповідальності у міжнародному космічному праві.....	452
15.6. Проблема техногенного забруднення космічного простору	454
Рекомендована література	457
Основні поняття та визначення до теми	457

Розділ 16

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

16.1. Поняття та джерела міжнародного права навколишнього середовища	458
---	-----

16.2. Принципи міжнародного права навколишнього середовища	462
16.3. Інституційний механізм міжнародного права навколишнього середовища	468
16.4. Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними речовинами, охорона природних об'єктів та середовищ існування	473
Рекомендована література	481
Основні поняття та визначення до теми	482

Розділ 17

МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПРАВО

17.1. Поняття, джерела і принципи міжнародного економічного права	484
17.2. Міжнародне торговельне право і право Світової організації торгівлі	493
17.3. Міжнародне інвестиційне право	505
17.4. Міжнародне фінансове право	509
Рекомендована література	511
Основні поняття та визначення до теми	511

Розділ 18

МІЖНАРОДНЕ ЕНЕРГЕТИЧНЕ ПРАВО

18.1. Поняття міжнародного енергетичного права	512
18.2. Джерела міжнародного енергетичного права	514
18.3. Принципи міжнародного енергетичного права	518
18.4. Інституційні механізми міжнародного енергетичного права	522
18.5. Екологічні аспекти енергетичного права	531
18.6. Міжнародно-правові аспекти міжнародної енергетичної безпеки	534
Рекомендована література	539
Основні поняття та визначення до теми	540

Розділ 19

МІЖНАРОДНЕ АТОМНЕ ПРАВО

19.1. Міжнародно-правове забезпечення фізичної ядерної безпеки	541
19.2. Міжнародно-правове забезпечення технічної ядерної безпеки	547
19.3. Міжнародне агентство з атомної енергії	553
19.4. Міжнародна співпраця з мирного використання атомної енергії	556
Рекомендована література	559
Основні поняття та визначення до теми	560

Розділ 20

МІЖНАРОДНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

20.1. Поняття та принципи міжнародного інформаційного права	561
20.2. Становлення і розвиток міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин	563
20.3. Інституційний механізм міжнародного інформаційного права	569
20.4. Міжнародно-правовий режим інформації	572
20.5. Спеціальні міжнародно-правові режими інформаційної діяльності	575
20.6. Міжнародна інформаційна безпека	581
Рекомендована література	583
Основні поняття та визначення до теми	584

Розділ 21

МІЖНАРОДНЕ ОСВІТНЄ ПРАВО

21.1. Міжнародне освітнє право як галузь сучасного міжнародного права, що формується	586
21.2. Поняття, функції, принципи міжнародного освітнього права	588
21.3. Джерела міжнародного освітнього права	592
21.4. Міжнародно-правові механізми забезпечення права на освіту	597
21.5. Освітні системи та освітнє законодавство зарубіжних країн	603
21.6. Болонський процес: принципи, завдання, цілі, етапи розвитку. Європейський освітній простір	609
21.7. Участь України в Болонському процесі	613
Рекомендована література	614
Основні поняття та визначення до теми	615
Предметний покажчик	617

Список умовних скорочень

- ECTS – європейська система трансферу оцінок
EEU – Енергетичний союз ЄС
EUROSOLAR – Європейська асоціація з відновлюваної енергетики
G7/8 – Велика сімка/вісімка
АЕС – атомна електростанція
АС – Африканський Союз
АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії
БАГІ – Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій
БРІКС – група з п'яти держав, що включає Бразилію, Росію, Індію, Китай та Південно-Африканську Республіку
ВДЕ – відновлювані джерела енергії
ВМО – Всесвітня метеорологічна організація
ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності
ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
ВПС – Всесвітній поштовий союз
ВР – Виконавча рада Африканського Союзу
ВСІС – Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства
ВТО – Всесвітня туристична організація
ВЯП – відпрацьоване ядерне паливо
ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй
ГАТС – Генеральна угода про торгівлю послугами
ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі
ГЕС – гідроелектростанція
ГІС – глобальне інформаційне суспільство
ДВС – Домовленість СОТ про правила і процедури, що регулюють вирішення спорів
ДЕХ – Договір до Енергетичної Хартії 1994 р.
ДНЯЗ – Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р.

ДФЄС – Договір про функціонування Європейського союзу

ЕКА – Економічна комісія ООН для Африки

ЕКЄ – Економічна комісія ООН для Європи

ЕКЛАК – Економічна комісія ООН для Латинської Америки і Карибського басейну

ЕСКЗА – Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії

ЕКОСОР – Економічна і соціальна Рада ООН

ЕнСп – Енергетичне співтовариство

ЕСКАТО – Економічна і соціальна комісія ООН для Азії і Тихого океану

ЄврАзЕС – Євразійський економічний союз

Євратом – Європейське співтовариство з атомної енергії

ЄЕК ООН – Європейська економічна комісія ООН

ЄЕХ – Європейська Енергетична Хартія 1991 р.

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

1950 р.

ЄПВО – європейський простір вищої освіти

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗВО – заклади вищої освіти

ІКАО – Міжнародна організація цивільної авіації

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІМО – Міжнародна морська організація

ІРЕНА – Міжнародне агентство з відновлюваних джерел енергії

ІТЕР / ITER – Міжнародний термоядерний експериментальний реактор –

International Thermonuclear Experimental Reactor

ІФАД – Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку

КЕСКП Комітет з економічних, соціальних і культурних прав

КМП ООН – Комісія міжнародного права ООН

КНР – Китайська Народна Республіка

ЛАД – Ліга арабських держав

МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії

МАР – Міжнародна асоціація розвитку

МАРПОЛ – Конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 р.

з Протоколом 1978 р.

МБРР – Міжнародний банк реконструкції та розвитку

МВФ – Міжнародний валютний фонд

МЕА – Міжнародне енергетичне агентство

МЕКОСУР – Південноамериканський спільний ринок

МЕНП – Міжнародне енергетичне право

МПП – Міжнародне інформаційне право

ММО – Міжнародна морська організація

МНУО – Міжнародна неурядова організація

МОП – Міжнародна організація праці

МПА ЛАД – Міжарабська парламентська асамблея Ліги арабських держав

МПГПП – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.

МПЕСКП – Міжнародний пакт про екологічні, соціальні і культурні права людини 1966 р.

МПНС – міжнародне право навколишнього середовища

МС ООН – Міжнародний суд ООН

МСЕ – Міжнародний союз електрозв'язку

МФК – Міжнародна фінансова корпорація

МЦВІС – Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

НАФТА – Північноамериканська угода про вільну торгівлю 1994 р.

НБСЄ – Нарада з безпеки і співробітництва в Європі

НМПІ – новий міжнародний інформаційний (комунікаційний) порядок

ОАД – Організація американських держав

ОАЄ – Організація африканської єдності

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОВНС – оцінка впливу на навколишнє середовище

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ОІС – Організація Ісламського співробітництва

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОПЕК – Організація країн-експортерів нафти

ОЧЕС – Організація Чорноморського економічного співробітництва

ПАРЄ – Парламентська асамблея РЄ

ПЕЕСЕА – Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергоефективності та супутнім екологічним аспектам 1994 р.

ПРООН – Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй

РАВ – радіоактивні відходи

РБ ООН – Рада Безпеки ООН

РЕВ – Рада економічної взаємодопомоги

РЄ – Рада Європи

РКЗК – Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 р.